

אפרת גוטפלד-שנקר

יופיו האשה על-פי התורה

ראשי פרקים

- א. הלכי הרוח בדורנו
- ב. התייחסות התורה ליופי – שלילית או חיובית?
- ג. מתי היופי חיובי וחשוב?
- ד. הסכנות שביופי
- ה. מתי והיכן על האשה להתקשט
- ו. "ועיני לאה רכות" (בראשית כט,ז)

★ ★ ★ ★ ★

א. הלכי הרוח בדורנו

זיכנו הקב"ה להוולד ולחיות בדור מיוחד במינו: דור של עיקבתא דמשיחא, להיות עדים לתהליכים ולניסים מרגשים ועצומים הקורים לעם ישראל, לקיבוץ בנים לגבולם. אולם ביחד עם מאורעות נישגבים וחגיגיים אלה, מאופיין דור זה בסיבוכיו: סיבוכים פוליטיים, חברתיים, מחשבתיים, נפשיים, ובעצם מה לא. תוהים וטועים מהלכים אנו בתקופת הסתר פנים זו. הבלבול והיפוש הדרך פוקדים ביתר שאת את החברה החילונית, אולם מקומו לא ניפקד גם משורותיו של הציבור הדתי. ההליכה בחוקות הגויים הפכה לנורמה, וכבר קשה לנו להבחין בין המקורי לנו לבין החיקוי. בתוך בלבול כללי זה, וההשפעה הזרה הרבה, קיים בלבול מושגים ובלבול הבנה, ונדמה שאנו חוזים כמו עינינו את דברי המשנה (סוטה פ"ט): "בעיקבות משיחא ... והאמת תהיה נעדרת".

אחד מן הנושאים, שלא ברור כיצד יש להתייחס אליו, הוא היופי בכלל, ויופי האשה בפרט. דורנו מצויין בשימת דגש רב על החיצוניות והאסתטיקה. הון עתק מושקע בעיצוב אופנה, ביצירות אומנות, בארכיטקטורה, בפרסומת המיועדת לצוד את עינו של האדם. גישה כזאת אנו מוצאים כבר בתרבות היוונית. עיקר הדגש היה על החיצוניות, על הארכיטקטורה, על יופיו החיצוני של גוף האדם. הדבר בא לידי ביטוי באנרגיה הרבה שהושקעה באומנות ובפאורה. וגם היום "יש מי שמצויק

תמונות עירום כאומנות לשם אומנות וכגילוי היופי שבבריאה¹. יש מי שרואה חשיבות בחיצוניות כשלעצמה, כמטרה. המטרה בחיים – לבנות וילה מהודרת, לשאת אשה יפה, לקנות מכונת פאר, ולרדת את הבית במיטב הרהיטים החדשים. "ברם נשים המתפשטות בפני ציירים בשם יופיה של הבריאה, בשם האומנות, ובשם כל מיני מטרות אחרות ... מחטיאות את המטרה האמיתית החשובה ממנה, והיא הדגשת ערכן כאדם בעל אישיות רוחנית ... ערכן אינו נמדד אלא לפי יופי חיצוני."¹ ולא רק זאת: החיצוניות הופכת להיות מדד להערכת האדם. מי שיש לו יותר בחומר – שווה יותר. השקפה זו יוצרת תחרות אין-סופית כאשר הערך העליון הוא החומר (1) – "... המשקיע כל כספו ביופי חיצוני, וכל מאויו רק ליפות את דירתו וכליו כדי לנקר את עיני שכניו..."²

לעומתה, קיימת גישה הפוכה. גישה זו פחות רווחת בציבור, אולם מצויה וקיימת אצל יהודים. כתוצאה מכך שהיופי החיצוני מזוהה עם ערכים חומרניים, יש נטייה לחשוב שהזדהות עם ערכים רוחניים מחייבת התנזרות מיופי חיצוני וגינוני. גישה זו מצויה יותר בציבור הדתי, והיא באה כתגובה למתרחש בציבור החילוני. נוצרת מין זהות בין צניעות ובין הזנחה חיצוניים. מי שמתלבש יפה נחשב כלא צנוע, מי שביטו מקושט – אינו צנוע. הדבר דומה לענוה המזוייפת, אותה מתאר הרב קוק ("מוסר אביך", הוצ' מוסד הרב קוק עמ' קמ): "כל זמן שהענוה מביאה עיצבון היא פסולה". יש הטועים לחשוב, שאם הם ממעיטים בערך עצמם, ואינם לוקחים על עצמם תפקידים מפני הענוה, זו ענוה נכונה. אולם הנכון הוא שאדם ידע מה כוחותיו, ושמקורם בקב"ה ולא בכוחו, ויתן להם ביטוי. ובדומה לכך "ההתנזרות מסיפוק צרכי הגוף והסגפנות, הביאו עימהן זילזול בהיבט החיצוני-החומרי של החיים, וממילא זילזול בערך היופי. ויש אשר הסבירו את חוסר ההתייחסות לצדדים החיצוניים האסתטיים, בהדגשה היתרה שביהדות למשמעות הפנימית-הרוחנית של ערכי החיים."³

בהמשך העבודה אנסה לברר בע"ה את דעת חז"ל בעניין זה. כפי שבכל תחום מובילה התורה לדרך האמצע,⁴ גם בנושא זה התורה היא זו שקובעת מה הוא האמצע, בלי להתחשב בקצוות השונים אשר מופיעים בכל דור ודור בהתאם לדרגתו ולאופיו.

1. דינה הכהן, "בדרך יהודית", הוצ' משרד החינוך והתרבות, עמ' 48.

2. שמואל כץ, "קדושים תהיו", מהדורה רביעית, עמ' 29.

3. דינה הכהן, שם, עמ' 47.

4. "המעשים הטובים הם המעשים השווים, הממוצעים בין שתי קצוות ששתיהן רע: האחת מזן – תוספת, והשנית – חסכון" – רמב"ם, שמונה פרקים, פרק רביעי.

ב. התייחסות התורה ליופי – שלילית או חיובית?

"שקר החן והבל היופי, אשה יראת ה' היא תתהלל" (משלי לא, ל) – פסוק השגור בפי כל, ומתנוסס לכאורה כרגל, לגישתה של התורה ליופי. נדמה לנו שהיופי אינו בעל ערך כלל, הוא שקר והבל. וכדברי רש"י על הפסוק: "אשת החן והיופי אין מהללים אותה, אלא הכל הבל ושקר. אבל אשה יראת ה', היא לבר תתהלל." ועוד מוסיף מצודת דוד: "חן האשה ויפיה הם שקר והבל – ר"ל אין בהם תועלת רב עד להלל את האשה באלה. אבל אשה יראת ה', היא הראויה להללה בזה." מקומו של היופי שולי בלבד. אין הוא ראוי להילול או לתשומת לב מיוחדת. העיקר באשה היא פנימיותה, יראת ה' שבה, ואותה ראוי להלל. וכדי לחזק גישה זו, אומר מצודת ציון: "שקר והבל עניינם דבר שאין בו ממש." היופי הוא כאילו לא כלום, כאפס, ואם הוא קיים, כאילו אינו קיים.

ועוד במשלי (יא, ב): "גזם זהב באף חזיר, אשה יפה וסרת טעם" – דימוי בהחלט מוזעזע למי שנתקל בו לראשונה. ומפרש האבן-עזרא: "וכן היופי כזהב, והאשה האולת כחזיר שאין לו דעת, והיופי בה נשחת כאשר סרה מטעם חכמה." גם כאן ההדגשה היא על פנימיות האשה, על חכמתה. היופי כשלעצמו מוצג כחסר ערך לחלוטין. ומוסיף רלב"ג: "הנה האשה היופה, שהיא נעדרת השכל, היא דומה לנום זהב שיושם במקום הנבאש בתכלית" – התבטאות חריפה מאוד, אם נקח בחשבון שמדובר באשה יפה. למרות יופיה, אם היא חסרת שכל, היא מדומה למקום הנבאש בתכלית (1).

הגמרא⁵ מביאה את הסיפור הבא:

אמרה בתו של קיסר רומי לר' יהושע בן חנניה: אוי לחכמה מפוארה כשלך בכלי מכוער! שר' יהושע לא היה יפה למראה. אמר לה: אביך שם יין בכלי חרס? אמרה לו: אלא מה נשים? אמר לה: אתם, שאתם חשובים, שימו אותם בכלי זהב וכסף. הלכה ואמרה לו לאביה לעשות כן, ושמו את היין בכלי זהב וכסף, והחמיץ. באו ואמרו לקיסר שהחמיץ היין. אמר לבתו: מי נתן לך עצה זו? אמרה לו. קראו לר' יהושע בן חנניה. אמר לו הקיסר: מדוע אמרת לה כך? אמר לו: כמו שאמרה לי אמרתי לה, להוכיח שדברים משובחים אין משתמרים אלא בכלי פחות. אמר לו: והרי יש אנשים יפים, שלמדו ומלאי חכמה! ענה לו: אילו היו מכוערים, היו יותר לומדים.

עד כדי כך! היופי הוא גורם מעכב בלימוד תורה! ולא רק זה: בלתי אפשרי שהתורה תשתמר אצל אדם יפה. פירושו של רש"י מחריף עוד יותר ענין זה: "אותם נאים שהם חכמים, שאי אפשר להנאה להשפיל דעתו, ובא לירי שכחה" – היופי גורם לגאווה,

5. בבלי, תענית ז, א, בתרגום של הרב עדין שטיינזלץ.

המשכחת את הלימוד. היופי בהכרח מביא לידי גאווה, בהכרח מביא לביטול תורה ולשכיחתה. וכלום יש לך עוון גדול יותר מביטול תורה?!
המשנה באבות (גז) מביאה: "ר' שמעון אומר: המהלך בדרך ושונה ומפטיק ממשנתו, ואומר: מה נאה אילן זה ומה נאה ניר זה, מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו. לא רק שיש פסול ביופיים של בני-אדם, אלא אפילו התבוננות ביופיו של הטבע פסולה, עד כדי כך שאדם המתפעל מן הטבע באמצע לימודו, מסתכן במוות! קשה מאוד להבין ולתפוש.

לעומת הגישה הנ"ל, נוכל למצוא מקורות רבים ושונים, המשבחים את היופי, ומכירים בערכו. יופיין של האמהות הוא אחד מהדברים הבולטים לעין, ובמיוחד מהולל יופיה של שרה. לראשונה אנו שומעים זאת מפיו של אברהם: "הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את" (בראשית יב, יא). ומפני יופיה חשש אברהם שהמצרים יחמדו אותה ויהרגו אותו. ומפורש במדרש (בר מ, ד"ה): "אלא שע"י הדרך אדם מתבזה, וזו עמדה ביופיה. ר' זעירא בשם ר' סימון אמר: הלכנו בארם נהריים ובארם נחור, ולא מצאנו אשה נאה כמותך...". ועוד מוסיף המדרש לתאר את גודל יופיה של שרה: "זיהי כבוא אברהם מצרימה" – ושרה היכן היתה? אלא נתנה בתיבה ונעל בפניה. כיון שהגיע למכס... פתחה, הבהיקה כל ארץ מצרים מזויה." ובגמרא (מגילה יד): "יסכה – שהכל סוכין ביופיה".

אם נאמר, שהיופי חסר חשיבות, מדוע טרחה התורה לציין את יופיה של שרה (ושל יתר האמהות), ומדוע פיארו אותו חכמים? ואם אינו חשוב, מדוע טרחו להתעסק ביופי שרה ולספר בשיבחו?

וכן ברבקה: "והנערה טובת מראה מאוד..." (בראשית כד, טז), וברחל: "ורחל היתה יפת תואר ויפת מראה" (שם כט, יז). הפרשנים שם עוסקים ביופיה ומתארים אותו. מדוע? האם משום שהוא חסר חשיבות? מה טעם ראו הכתובים לתאר את יופיין של תמר ואבישג השונמית? (שמו"ב יד, כז ומל"א א, ד) ועוד רבים. מכאן נוכל ללמוד, שהתורה מיחסת חשיבות ליופי, וכנראה שחשיבות חיובית, מפני שאיננו מוצאים שום צד של התיחסות לגנאי במקורות אלה.

ובגמרא⁶ אנו מוצאים מדרש, לכאורה תמוה ביותר:

ר' אלעזר תלמידו של ר' יוחנן חלה, ובא ר' יוחנן לבקרו. ראה שהיה שוכב בבית אפל. גילה ר' יוחנן את זרועו, ונעשה אור מחמת בוחק בשרו. בכה ר' אלעזר. אמר לו ר' יוחנן: משום מה אתה בוכה? וחשב ר' יוחנן שר' אלעזר בכה על היסורים שהיו לו בחייו, וניחמו: אם משום תורה שלא הרבית ללמוד כפי שרצית, הרי על כך כבר שנינו: אחד המרכה ואחד הממעט, ובלבד שיכון ליבו לשמים. ואם משום חוסר פרנסה, שהיה ר' אלעזר עני

6. בבלי, ברכות ה"ב, בתרגום שמעון בן-שמון.

מאוד, לא כל אדם זוכה לשני שולחנות ... אם משום בנים שמתו אתה בוכה ... ואלה הם יסורים של אהבה. אמר לו ר' אלעזר שלא על עצמו בכה, אלא על אותו יופי הבלה בעפר, שמראה יופיו של ר' יוחנן עורר אותו לחשוב על המוות, והוא הזדעזע מתוך המחשבה שיופי כזה סופו שיבלה בעפר. אמר לו ר' יוחנן: על זה ודאי ראוי לך לבכות, ובכו שניהם ...

מוזר ביותר — וכי לא היה להם, לשני גדולי עולם אלה על מה לבכות, אלא על יופי שבלה בעפר? הם אינם מוצאים לנכון לבכות על יסורין, על חסרון פרנסה, ואפילו לא על מוות של בנים (!), אלא על יופי שאובד. מכאן מוכרחים אנו לומר, שהיופי אכן בעל ערך ובעל חשיבות הרבה יותר ממה שדימינו עד כה.

וכמו כדי להגביר את תמיהתנו ותדהמתנו, נמצא שוב בגמרא (ע"ז כ, א):
מעשה ברשב"ג שהיה ע"ג מעלה בהר הבית וראה עובדת כוכבים אחת נאה ביותר. אמר: מה רבו מעשיך ה'. ואף ר"ע ראה אשת טורנוטרופוס הרשע ... בכה, דהך שופרא בלי עפרא.

ועוד יותר מפליא הדבר לנוכח פירושו של רבינו חננאל במקום: "אסור לישראל לומר עובד כוכבים זה נאה הוא או עובדת כוכבים". ואם שני גדולים אלה מצאו לנכון לברך ולשבח נויין של גויות, משמע חשיבות רבה מאוד יש ליופי זה.

ולא רק שרשות ביד אדם להלל יופי הנראה לעיניו, אלא אפילו חובה: הרוואה אדם נאה כיצד הוא מברך? כך שנו רבותינו: הרוואה בריות טובות ואילנות טובות אומר: ברוך שככה לו בעולמו (בבלי, ברכות נו, ב).

ההתייחסות החיובית ליופי כפי שראינו עד כה, אינה באה לידי ביטוי רק כלפי האדם, אלא כלפי כל הסובב אותו: "שלושה דברים מרחיבים דעתו של אדם, אלו הן: דירה נאה, ואשה נאה, וכלים נאים" (שם). חכמים רואים בחיוב וכרצוי, שהאדם יהיה מוקף בחייו בחפצים נאים, ושתהיה לו אשה נאה. הדבר גורם להרחבת הדעת. ואומר הרב אליהו כ"טוב ("איש וביתו" עמ' עז): "אין הרחבת הדעת אלא אם בא אדם על כל סיפוקו". אכן מסקנה מרחיקת לכת: היופי החיצוני גורם לאדם שיבוא על כל סיפוקו! גם המקום הקדוש ביותר בעולם, ירושלים וביהמ"ק, מתוארים במקורותינו ברוב הדרם ויופיים: "עשרה קבין יופי ירדו לעולם, תשעה נטלה ירושלים ואחד העולם כולו" (בבלי, קדושין מט, ב); "מי שלא ראה ביהמ"ק בבניינו, לא ראה בניין מפואר מעולם" (בבלי, סוכה נא, ב); ובית המקדש קרוי "נויו של עולם" (בבלי, זבחים נד, ב). וכן הכהן הגדול: "יהכהן הגדול מאחיו" (ויקרא כא, ו) — שהוא גדול מאחיו בנוי, בכוח, בחכמה ובעושר (בבלי, הוריות ט, א). הנוי עומד כאן לפני שאר המעלות. וכמו כן בקיום המצוות כולן: "זה אלי ואנוהו" (שמות טו, ב) — ר' ישמעאל אומר: וכי אפשר לבשר להנוות לקונו? אלא אנוהו במצוות. אעשה לפניו לולב נאה, סוכה נאה, ציצית נאה, תפילה נאה" (בבלי, שבת קלג, ב).

מכל האמור לעיל נמצא למדים, שהמקורות המתחייבים בחיוב ליופי, רבים מאלו

המתחיסים אליו בשלילה. ההתייחסות החיובית ליופי מקיפה את כל תחומי החיים: יופיים של בני-אדם, הפצים, אילנות, גויים, ביהמ"ק והמצוות. אין ספק שליופי יש ערך חיובי רב, וחשיבותו רבה. אולם אם כך, מה ההבדל בין גישה של התורה, לאותה גישה החוגגת כיום ברחובותינו? האם חכמים העריכו את היופי כערך נעלה בפני עצמו? שאלה זו אנסה לברר בפרק הבא.

ג. מתי היופי חיובי וחיוב?

בכל אותם מקורות שבהם משבחים חכמים את היופי החיצוני, נראה שיופי זה אינו עומד בפני עצמו, אלא כביטוי או כתוספת לדבר פנימי ועמוק הרבה יותר. אם נתחיל מיופיין של האמהות, נראה שהתורה אינה מדגישה את יופיין כעיקר תכונתן. היופי מוזכר כחלק מהן או כתוספת, אולם מה שמודגש היא פנימיותן: גדולתן בחכמה ובתורה, בקדושה ובמידות של חסד, צניעות ואמונה: "ואמר ר' יצחק: יסכה זו שרה ... שסכתה ברוח הקודש" (מגילה יד). יופיין החיצוני של האמהות היה גילוי לפנימיותן היפה והנעלה.

גם כשמדובר ביופיו של ר' יוחנן, לא מדובר ביופי חיצוני כשלעצמו. בפירושו למדרש זה מסביר הרב ברישאול ("מערכי לב" עמ' 57): "חכמי ישראל האמינו שהיופי הוא לא דבר מקרי, אלא מתנה אלוקית נפלאה, והרבה יותר מזה: גילוי לתתא ממדת התפארת דלעילא". יופיו של ר' יוחנן היה מתנת הקב"ה, גילוי של הקב"ה בעולמות תחתונים. העולם בנוי בדרגות שונות, מן הרוחני ועד הגשמי. יופיו של בורא עולם בא לידי ביטוי גשמי, ומתגלה ביופי של העולם: "חכמים רואים ביופי התגלות גדולתו של ה', ועל כן ככל שירבה, יש בו לפאר ולהאדיר יותר את גדולתו של הכל יכול בבריאה".⁷

ועוד מוסיפה הגמרא⁸ על יופיו של ר' יוחנן: "ר' יוחנן היה הולך ויושב על שערי טבילה, אמר: כשיעלו בנות ישראל מטבילת מצוה, יפגעו בי, כדי שיהיו להן בנים יפים כמוני, לומדי תורה כמוני". כלומר, חשיבות יופיו של ר' יוחנן נבעה מהיותו תלמיד חכם, גדול בתורה. יופיו החיצוני היה ביטוי ליופיו הפנימי וכהשלמה לו. הבכי שבבו הוא ור' אלעזר על יופיו, לא היה על היופי כשלעצמו, אלא על אותה השלמה, על אותו גילוי.

מכאן מובן מדוע אנו מצווים לברך, כאשר רואים בריות נאות או אילנות נאים (בבלי, ברכות נז, ב). ההתפעלות של רבן שמעון בן גמליאל ושל ר' עקיבא מיופיין של אותן גויות היה דווקא מפני שיכלו לראות דרך אותו יופי חיצוני, את יופיין הפנימי,

7. דינה הכהן, שם עמ' 47.

8. בבלי בי"מ פ"ב, ב"מ פ"ב, בתרגום שמעון בן-שמן.

שהוא בסופו של דבר יופיו של בורא עולם:

דוקא אדם גדול וירא אלוקים, בעינו החדה רואה בכל בריה את מעשה ידיו הנפלאים של בורא עולם. מסוגל הוא לחרור מבעד לקליפה החיצונית ולראות את היופי הפנימי.⁹

מכאן נוכל להבין את המשנה באבות (ג,ז): מי שמפסיק ומנתק את היופי והטבע מהתורה אשר למד, ואינו רואה בהם שלימות והרמוניה אחת הבאים ממקור אלוקי אחד, הרי כאילו מתחייב בנפשו.¹⁰

אותו אדם, היוצר ניתוק זה, יוצר ניתוק בכלל בין העולם ובין קונו, ומחטיא עיקר אמונה יסודי, ומכאן הוא מתחייב בנפשו.

כך גם נוכל להבין את יופיים של ירושלים ושל ביהמ"ק. אלו הם המקומות שיש בהם שיא של גילוי ה' בעולם, שיא של קדושה. וככל שמקום קדוש יותר, ככל שהקב"ה יותר מגלה, כך מתגלה גם היופי החיצוני. שיא ההתגלות של הקב"ה לעם ישראל היה בקריעת ים סוף, שם ראתה שפחה מה שלא ראה יחזקאל הנביא. ובאותה התגלות ישנו גם גילוי של שיא יופי: "זה אלי ואנוהו" (שמות טו, ב) – במקום שיש יותר קדושה, יש יותר יופי.

מכאן נוכל להבין, שהיופי היהודי אינו בהכרח שוה למושג הלועזי "אסתטיקה". זהו גילוי הרוחני במדרגה גשמית, וכאשר הרוחני היפה מתגלה בחיצוני, אין מקום לביקורת אומנותית ע"פ אמות מידה בהן משתמשים אומות העולם. אמות מידה אלה משתנות ע"פ האופנה. ליופי היהודי אין שינוי. כל מה שמבטא תורה, שמבטא את הקב"ה, הוא יפה: "יופיו של ביהמ"ק היה יופי חיצוני אשר ביטא גם יופי פנימי וערכים נצחיים ... יופיה של ירושלים הקרין לעולם כולו, הואיל ומקום מיוחד היה, בירושלים בו בחר הקב"ה לשכן שמו".¹¹

באיגרתו של הרב קוק זצ"ל לבצלאל שיץ, מיסד האקדמיה לאומנות "בצלאל" (אגרות הראיה ח"א אגרת קנה) כותב הרב:

לכללות חמדת היופי האומנותי, המתגשם ביצירות מעשיות, מעשי ידי אדם, מתייחס עמנו לעולם ביחש טוב וחביב, אבל גם מוגבל. נוהרים אנחנו משכרון והפרזה, אפילו מהדברים היותר משגבים ונעלים. הצדק הוא נר לרגלינו, ואנחנו קוראים במקרא קדוש: "אל תהי צדיק הרבה" (קהלת ז, טז). החכמה היא אור חיינו, ואנחנו אומרים: "אל תחכם יותר" (קהלת ז). "אכול דבש הרבות לא טוב" (משלי כה, כז). זהו הכלל המקיף את כל חוג חיי עם עולם.

9. שמואל כץ, שם, עמ' 27.

10. שם, עמ' 28.

11. שם, עמ' 28-9.

ככל שאנו מעריכים את היופי, דרושה זהירות רבה. אל לנו להתפש לאסתטיקה ולסגוד לה. עלינו לשים אותה במסגרת, לתחום אותה בתחומים, לתת לה את מקומה הראוי:

האדם זקוק לאמצעים רבים כדי להשיג את יעודו הרוחני, וקיים החשש, שמא יהפוך את היוצרות, האמצעים יהפכו למטרה, והמטרה עצמה תשכח ממנו. או אז האדם מחטיא את ייעודו, והערכים הרוחניים מאבדים את משמעותם האמיתית.¹²

מצווה עלינו להתנאות לפניו במצוות, אולם זו אינה המטרה. זהו אמצעי להרחבת הדעת בעבודת ה'. מכאן חשיבותו של אותו נוי, אולם בשום פנים ואופן לא כמטרה בפני עצמה.

באותו אופן נוכל להבין את התייחסותה של תורה ליופי האשה. ליופיה של האשה יש חשיבות וערך, כאשר הוא מגלה פנימיות עליונה, כאשר הוא מבוסס על חכמה ומידות טובות, או כאשר הוא משמש אמצעי לקיום מצוות "פרו ורבו". מכאן יתבארו לנו שני הפסוקים האמורים במשלי. יופיה של האשה מגונה שם, כשהוא עומד כערך בפני עצמו. אז אין שום סיבה להלל אותה. בפירוש המלבי"ם (משלי יא, ב) הוא מבאר:

היופי, שהוא לתכשיט על פניה, אינו מיפה אותה אחר שהיא כעורה בפנימיותה, והנה הטעם יבוא על תכונת הנפש והמידות שיתגלו לחוץ... הכעורה בפנימיות נפשה, מה יועיל לה היופי החיצון, בהפך, עוד תלכלך את היופי ותגנה אותו ע"י רוע תכונתה.

לא רק שליופי בלבד אין ערך, אלא שהוא מתגנה ומתכער כאשר הפנימיות אינה תואמת אותו. ומביא המהר"ל ("נצח ישראל" פ"ז):

אמר ר"ש בן לקיש: מעשה באשה אחת וצפנת בת פניאל שמה. צפנת – שהכל צופים ביופיה, בת פניאל – בתו של כהן גדול ששימש לפני ולפנים... אילו שתי שמות מורות על שהיה היופי שלה שאין כמותה... וכן מה שאמר בת כהן גדול ששימש לפני ולפנים, כי לשון צפון הוא דבר נסתר, וכן מה ששימש הכהן הגדול לפני ולפנים, שלכך היתה נקראת בת פניאל, והכל מורה כי היופי שלה בא ממקום פנימי, עליון ונסתר, וזה מורה על תכלית ההוד והיופי. ותבין זה... כי כל אשר הוא נוטה אל החומרי יש בו עכירות, והמסולק מן החומרי יש בו הזיו והאור. ומפני שהיתה בתו של כהן גדול המשמש לפני ולפנים והוא בתכלית הקדושה נבדל מן החומרי, ולכן היתה בתו כל כך ביופי.

12. דינה הכהן, שם, עמ' 48.

אכן דברים נפלאים מאוד. היופי הוא תוצאה של עליה במעלות הרוחניות, של סילוק החומריות, שהיא המביאה לכיעור. מעניין ש"כיעור" ו"עכור" הן מלים בעלות אותן אותיות, וכן אומר המהר"ל: הכיעור היא עכירות. עכירות הבאה כתוצאה מנטיה חומרית יתרה. הנטיה לצד הרוחניות מסלקת את החומר העכור, ומיפה. מכאן אולי נוכל ללמוד, שיופי חיצוני יהודי אפשר לרכוש ע"י לימוד ועבודה מתמדת, ולא ע"י סלונים ליופי או ניתוחים פלסטיים למיניהם.

על הפסוק "ויעש את הכיור נחושת ואת כנו נחושת, במראות הצובאות אשר צבאו את פתח אוהל מועד" (שמות לח, ח) – אומר רש"י:

בנות ישראל היו בידן מראות שרואות בהן כשהן מתקשטות, ואף אותן לא עכבו מלהביא לנדבת המשכן. והיה משה מואס בהן מפני שעשויים ליצה"ר. א"ל הקב"ה: קבל, כי אילו חביבין עלי מן הכל, שעל ידיהם העמידו הנשים צבאות רבות במצרים, כשהיו בעליהן יגעים בעבודת פרך, היו הולכות ומוליכות להם מאכל ומשתה, ומאכילות אותם. ונוטלות המראות וכל אחת רואה עצמה עם בעלה במראה, ומשדלתו בדברים לומר, אני נאה ממך, ומתוך כך מביאות לבעליהן לידי תאוה ונזקקות להם ומתעברות ויולדות.

כשהיופי והקישוט הם אמצעי לקיום מצוות "פרו ורבו" להמשך קיומו של עם ישראל, כשהקישוט הוא לשם שמים, אז הוא חיובי ורצוי, ומקומו גם במקום קדוש וטהור כמשכן, וכאותו כיור שממנו נטלו כהנים מים לטהרה, גם אם קישוט והתיפות זו נעשים כדי לעורר את יצה"ר, מפני שאז אותו יצר שלעתים הוא רע, נמצא במקומו והופך לחיובי.

ובמשנה (תענית ד, ח):

אמר ר' שמעון בן גמליאל: לא היו ימים טובים לישראל כחמישה עשר באב וכיום הכיפורים, שבהן בנות ישראל יוצאות בכלי לבן שאולין, שלא לבייש את מי שאין לו ... ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים. ומה היו אומרות? בחור, שא עיניך וראה, מה אתה בורר לך.
ואומרת הגמרא (תענית לב, א – לא, א):

מי שאין לו אשה נפנה לשם. יפיפות שבהן מה היו אומרות? תנו עיניכם ליופי, שאין אשה אלא ליופי. מיוחסות שבהן מה היו אומרות? תנו עיניכם למשפחה, לפי שאין האשה אלא לבנים. מכווערות שבהן מה היו אומרות? קחו מקחכם לשם שמים, ובלבד שתעטרונו בזהובים.

ומה תמוה מנהג זה: בנות ישראל יוצאות בריקודים, והבחורים באים ומתבוננים בהן, וכל זאת בעיצומו של יוהכ"פ? אולם האחת תורה דרכה, כי לא מעשה פריצות היה זה, אלא לשם שמים, לשם המשך קיומו של העולם, ולכן הופך המעשה להיות טהור ורצוי. אומר על כך הרב אלינסון ("איש ואשתו", הוצ' הסוכנות היהודית עמ' 133):

"מי שאין לו אשה נפנה לשם" – עדות נוקבת שמדובר בשמחה לשם שמים, לשם זיווגי נישואין לכל החיים, ולא בהוללות של חולין המובילה לדבר עבירה, שאין לה מקום ביו"ט שקבעו חכמינו, על אחת כמה וכמה לא ביום הקדוש. אותן שאינן יפות אומרות: "ובלבד שתעטרונו בזהובים", מפרש ריעב"ץ בהגהותיו: "ולכן אם יתעטרו בזהובים יתיפו, וימצאו בהן אף שאר מעלות" – היופי החיצוני מאפשר לגלות את שאר המעלות הפנימיות (!) אולי הוא מהווה גורם משיכה להכיר אותה יותר ואת שאר מעלותיה, או שהוא מגביר את ביטחונה העצמי, ומאפשר לה להביא את שאר מעלותיה לידי ביטוי. נמצאנו למדים שיופי בכלל ויופי האשה בפרט, הוא חיובי, כאשר הוא מקושר לתורה ולקב"ה, מגלה את ההרמוניה שבבריאה ואת הפנימיות הרוחנית שלה. כמו כן, יופי האשה חיובי, כאשר הוא מהווה אמצעי להתחבב על בעלה, לשם קיום מצוות פריה ורבייה – המשך קיומו של עם ישראל ושל האנושות.

ד. הסכנות שביופי

כאשר מתיחסים ליופיה של האשה, יש להיות ערים גם לסכנות הטמונות בו, גם אם מדובר ביופי יהודי אמיתי. אנחנו בני-אדם ולא מלאכים, ולא לחינם ציוותה תורה (במדבר טו, ט): "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם". היופי החיצוני גורם לכמה בעיות שעליהן עמדו חז"ל, בעיות שעלינו להיות מודעים להם.

מובא בגמרא (נדרים ט, ב):

אמר ר' שמעון הצדיק ... פעם אחת בא אדם אחד נוזר מן הדרום, וראיתו שהוא יפה עיניים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים. אמרתי לו: בני, מה ראית להשחית את שערך זה הנאה? אמר לי: רועה הייתי לאבא בעירי. הלכתי למלאות מים מן המעיין, ונסתכלתי בבבואה שלי ופחז עלי יצרי ובקש לטורדיני מן העולם. אמרתי לו: רשע, למה אתה מתגאה בעולם שאינו שלך, במי שהוא עתיד להיות רמה ותולעה. העבודה שאגלחך לשמים. מיד עמדתי ונשקתיו על ראשו. אמרתי לו: בני, כמוך ירבו נוזרי נזירות בישראל.

ומפרש רש"י: "מתוך שראיתי במים צורתך כ"כ נאה, נתגבר עלי יצרי להביאני לידי מעשים רעים, לטורדיני מן העולם" – אותו נוזר היה ער לרגשותיו, ושם לב שיופיו מביא אותו לידי גאווה: "יופי חיצוני עלול להביא את האדם לגאווה, ולטורדו מן העולם"¹³, וזאת כמוכן במקרה שבורתו הפנימית אינה עומדת לו, והוא נכנע

¹³ . שמואל כץ, שם, עמ' 30.

לגאוותו. ולאותם דברים התכוון ר' יהושע בן חנניה (בבלי, תענית ז, א) בדבריו: "אילו היו מכוערים, יותר היו לומדים". אותם יפים הבאים לגאווה מחמת יופים, אינם מסוגלים ללמוד תורה. כדי להיות כלי קיבול לתורה, יש צורך במידת השפלות והענוה. על כך אומר הרמב"ם:¹⁴ "אין דברי תורה נמצאים אלא באנשים המבטלים עצמם ואינם חוששים לכבודם ומתאבקים בעפר רגלי החכמים." ולא רק שאינם יכולים ללמוד אלא אם כבר למדו, תלמודם משתכח מהם, כדברי רש"י שם. באותו אופן אשה המתגאה מפני יופיה, עלולה להכשל בלימוד תורה שהיא צריכה לו, במידות, בהתחשבות בזולת, בהתיחסות נעימה והוגנת לסביבתה. לר' יוסי מיוקרת היתה בת בעלת יופי. יום אחד ראה ר' יוסי אדם אחד שהיה נוקב נקב בגדר הקוצים סביב ביתו ומביט בה. אמר לו: מה זה? אמר לו: רבי, אם ללוקחה לאשה לא זכיתי, לראותה לא אזכה? אמר לה: בתי, שובי לעפרך ולא יכשלו בך בני אדם.¹⁵

ופירש מהרש"א: "שקללה שתשוב ותהיה מכוערת כעפר זה, שלא יכשלו בה עוד". מזה חמורה תגובתו של ר' יוסי, וכל זה משום שבתו מכשילה אנשים וגורמת לסכנת פריצות. היופי כגורם לפריצות ולגילוי עריות, היא אחת מהסכנות החמורות ביותר, ואחת מהעדויות הבולטות לכך הוא סיפורם של אמנון ותמר (שמו"ב יג). לאהבה מסוג זה קראו רבותינו (אבות ה, טז) "אהבה התלויה בדבר" – משיכה גופנית הנגרמת ע"י יופי חיצוני, ולאחר שממלא תאוותו הופך להיות שונא לה. ועוד בגמרא:¹⁶

תנו רבנן: ארבע נשים יפיפיות היו בעולם: שרה ואביגיל, רחב ואסתר... רחב בשמה זינתה... יעלה בקולה... אביגיל בזכירתה... מיכל בת שאול בראיתה. כיוצא בזה אמר ר' יצחק: כל האומר רחב רחב, מיד רואה קרי מרוב תאוה.

ומהרש"א:

והיה שכתב כי דבר זה בא ללמד כמה מסוכן הדבר לאחרים, שהרי כל שנתפתו משום יופיין של אלה, נגרמה להם פורענות. חובת הזהירות אינה מוטלת על הגבר בלבד. גם האשה מחוייבת להזהר ולנהוג בצניעות הראויה, ע"פ דיני תורה. הלבוש וההתנהגות הצנועה אינם רק ציות למצוות, אלא התחשבות בגבר וסיוע לו בעבודת ה'. כל כך חמור עוון הפריצות, עד שהיה אחד מהגורמים לחורבן בית ראשון: "יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון" (ישעיהו ג, טז): שהיתה אחת

14. מתוך הגמ' של הרב עדין שטיינזלץ בתענית ז' (ע"ש).

15. בבלי, תענית כד, בתרגום של הרב עדין שטיינזלץ.

16. בבלי, מגילה טו, בתרגום הרב עדין שטיינזלץ.

מחן לובשת תכשיטה, והיתה מטה גרון בשביל להראות תכשיטיה. "דמסקרות עינים" – ... שהיו מסקרות עיניהן בסיקרא. "הלוך וטפוף תלכנה וברגליהן תעכסנה" – ... היתה מביאה שפופרת של ביצה, והיתה ממלאה אותה אפרסמון, ונותנת אותה תחת עקבה במנעליה, וכשהיתה רואה כת של בחורים, היתה רופסת עליה, והיה אותו הריח מפעפע בהן כארס של עכנה, והיה הקב"ה אומר לישיעה: מה אילו עשות כאן, יקומו ויגלו מכאן.¹⁷

רואים אנו שאותה התקשטות עצמה יכולה להיות לשם שמים, מתוך טהרה, או שיש בה רק צד של גרוי ופריצות. לכן עלינו להזהר שבתעיים, לטהר את החוץ והפנים, ולהשתדל לכון למצוה בלבד.

סכנה נוספת היא זו של המפטיק ממשנתו. ראייתו את היופי כגורם עצמאי ותלוש מהקב"ה ומתורתו, וסגידה לו כשלעצמו. התורה (דברים כא,יא) התירה לקחת אשה יפת תואר בזמן מלחמה, אולם היתר זה הינו רק בדיעבד, כדברי רש"י: "לא דברה תורה אלא נגד יצה"ר, שאם אין הקב"ה מתירה, ישאנה באיסור". אותו אדם הלוקח אשה גויה בשעת מלחמה רק מפני יופיה, הוא זה הסוגד ליופי ורואה בו ערך עליון (וכמובן שגם אינו גיבור, מפני שאינו יכול לכבוש את יצרו). דעת חכמים אינה נוחה מאדם כזה, והם דרשו (סנהדרין קז) את סמיכות הפרשיות בתורה כך: "אבל אם נשאה סופו להיות שונאה ... וסופו להוליד ממנה בן טורר ומורה".

כשם שליופי ולנוי ערך רב, כך סכנתו מרובה. הסוגד ליופי גופני וחיצוני בלבד, לבסוף משתעבד הוא לו ובלי משים כבול הוא בידי יצרו.¹⁸ לסיכום אפשר להביא את דברי הרב זצ"ל (אגרות הראיה, ח"א אגרת קנח): עמנו העתיק כשבא לעולם ומצא את האנושיות חתולה בחיתולי לדותה הפראית ורגש היופי הפראי, המחוסר זך ועדנה, הולך וכובש לו את העולם, והיופי בעצמו כבר עלול הוא להתהפך בידי ההמון הגס למין גלוסקא שמנונית ומשקה משכר, אם לא יוכל לינק מהדר האמת המדעית והמוסרית.

בטיבעו של עם ישראל לכון ליופי האמיתי המתגלה בבריאה, אולם ניתוק האומות את היופי מן "האמת המדעית והמוסרית" שהיא התורה, והפיכתו לאסתטיקה גרידא, גרם לבילבול בעולם.

יש שלוש סכנות עיקריות ביופי החיצוני, הבאות לידי ביטוי במקורותינו: גאווה, פריצות, וסגידה ליופי כערך כשלעצמו.

17. בבלי, שבת סב,ב.

18. שמואל כץ, שם, עמ' 29.

ה. מתי והיכן על האשה להתקשט

כבר במקרה של מראות הצובאות, ראינו שההתקשטות היא חיובית ובמקומה, כאשר היא משמשת אמצעי לקיומו של עולם, ולא כשלעצמה. ודאי שהדבר תלוי גם בכוונתה של האשה בשעה שהיא מתקשטת, ודרושה זהירות רבה בכך. בנות ישראל שהגיעו לפירקן ולא הגיעו לשנים מתקשטות. רב ביבי היתה לו בת, מרח אותה בסיד אבא אבר ונתיתה, עד שקיבל ארבע מאות זוז כמתנות נוסף לנדוניה.¹⁹

תוספות: "שקרובות להנשא ועושות כדי ללבן עצמן". "הרוצה ללבן את בתו ישקנה חלב ויאכילנה אפרוחים סמוך לפירקה".²⁰ כאשר מגיעה הבת סמוך לפירקה, לא רק שהיא עצמה צריכה להתיפות ולהתקשט, אלא שהיה מקובל ואולי אפילו רצוי, שהאב יקשט את בתו. רב ביבי השתמש אפילו בתכשירי קוסמטיקה של דורו, וכל זאת לשם שמים, וע"י כך הופך המעשה לטהור.

חייבות הנשים ליפות את עצמן מפני בעלן כל השנה, וכוחלות עניינהן ומבסמות פיהן בכל מיני בשמים, כדי שלא יהיה ליבו גס בה, ותהיה חביבה עליו כיום כניסתה לחופה.²¹

ומפרש הרב אלינסון: "כדי למשוך את הבעל ולהרבות את תשוקתו כלפיה ... הובא עניין זה בסיגנון של חובת האשה, שהרי כוח משיכתה כלפי בעלה תורם בסופו של דבר ליישובו של עולם."

רב יהודאי גאון מביא את הדברים ביתר תוקף: לאשה הנשואה ישנה חובה להתקשט בפני בעלה, כדי להגביר את משיכתו אליה. אלו אינן מותרות או דבר שתלוי ברצונה, אלא חובה ממש. עלינו לשים לב במיוחד לעובדה שחובת ההתקשטות היא בפני בעלה ולא ברחוב. לצערנו אנו רואים כיום תופעה הפוכה: כאשר נשים יוצאות מן הבית, הן לובשות את מיטב הבגדים, ועונדות את היפים שבתכשיטים, ודוקא בתוך הבית פנימה, היכן שחובה על האשה להיות חנינית בפני בעלה. נוהגות הנשים ללבוש חלוקים וכד'. והרי כבר למדנו נעים זמירות ישראל (תהלים מה, יד): "כל כבודה בת מלך פנימה" – מקום הקישוטים וההתיפות, בתוך ביתה. כמובן שלא נביא מזה שכאשר יוצאת האשה לרחוב היא צריכה להיראות מזנחת, אלא שהדגש צריך להיות דוקא על הופעתה בפני בעלה:

"לא נתן הקב"ה תכשיטין לאשה, אלא שתהא מקושטת בהן בתוך ביתה" (תנחומא וישלח יב) – ומסביר הרב שמואל כץ (עמ' 31): "יופיה של האשה שמור הוא לבעלה ... וככל שיופי זה מוצנע ופנימי יותר, כן ערכו רב יותר ונשמר לאורך

19. בבלי, שבת פב, בתרגום הרב עדין שטיינלץ.

20. בבלי, כתובות נטב.

21. הלכות קצובות דרב יהודאי גאון.

ימים. לעומת זאת יופי צעקני המצוי בראש חוצות לעין כל מאבד מערכו לא במעט. "תני ר' חייא: הרוצה שיעדן את אישתו ילבישנה כלי פישתן" — גם לבעל מותר לתרום להתיפותה של אשתו, אם רצונו בכך, ע"י שיקנה לה בגדים מעודנים ויפים. הדבר נתון לרצונו הטוב במשך כל ימות השנה, אולם ברגלים, חובה עליו לשמח את אשתו בבגדים ותכשיטים חדשים: "חייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב (ברגלים), הוא ובניו ואשתו ובני ביתו ... והנשים, קונה להן בגדים ותכשיטין נאים כפי ממונו" (רמב"ם, הל' יו"ט ו,ז). "ותני ר' חייא: אין אשה אלא לתכשיטי אשה, ותוספות שם: שיקנו לה תכשיטין להתנאות בהן".

"קונם שלא אכחול ושלא אפקוס ... יפר משום דברים שבינו לבינה" (בבלי, נדרים פא,ב) — "אם האשה אסרה על עצמה הנאת קישוטה בתוקף איסור נדר, נתנה לבעל זכות להפר נדר זה של אשתו, משום שההופעה היפה של האשה נחשבה כדבר שבינה ובין בעלה, ועל כגון זה נתנה זכות ההפרה לבעל".²²

"דרך אנשים להקפיד שלא יגלחו הנשים שערותיהן ... והיא מחוייבת לעשות רצונו שלא תתגנה עליו" (בבלי, נזיר כח,ב) — "אין האשה רשאית להחמיר על עצמה ע"י גילוח שערותיה, דהיינו שאינה מסתפקת בכיסוי שערותיה המחוייב מן ההלכה".²³ מכאן נוכל ללמוד, שלא רק שחובת האשה להתנאות בפני בעלה, ולא רק שיש באפשרותו אם הוא רוצה בכך, או מחובתו ברגלים, לקשט אותה, אלא שזכותו לדרוש ממנה שתתקשט כפי רצונו, וזכותו להפר נדרה כדי שתוכל להתקשט. האשה אינה רשאית להחליט שהיא אינה מתקשטת אם בעלה אינו מסכים לכך, מפני שיופיה שייך לשניהם.

"אבא חלקיה ... כשהגיע למקום מושבו, יצאה אישתו לקראתו מקושטת. מאי טעמא? כדי שלא אתן עיני באשה אחרת" (בבלי, תענית כג,ב) — להתיפותה של האשה בפני בעלה יש ערך, נוסף לכך שהוא אמצעי לקיומו של עולם. כאשר אשתו מקושטת ונאה, הדבר שומר על שלום בית, ומסיט את מבטו של הבעל מלהסתכל על נשים אחרות. וכל כך ראו חכמים חשיבות בהתקשטות האשה, עד שתיקן עזרא הסופר "שיהיו רוכלין מחזרין בעיירות ... משום תכשיטי נשים, כדי שלא יתגנו על בעליהן" (בבלי, ב"ק פב,א). וכדי לחדד יותר את החריגה הזאת, אפשר ללמוד מדברי רש"י שם: "ואין זכות לסוחרים המקומיים לעכב אותם בטענה שהם נפסדים ע"י זה". וחירוד נוסף של הרב אלינסון:²⁴ "כדי להבטיח מבחר וגיוון, וזה עדיף על החישוב הכלכלי המקומי" — אכן מדהים! תכשיטי נשים חשובים מביטחון כלכלי של סוחר עיר שלימה!

22. הרב אלינסון, עמ' 126.

23. שם.

24. שם, עמ' 123.

חיווק נוסף לכך שקישוט האשה בא גם כדי לבצר את הבית ולשומרו מפני פניות זרות, אפשר למצוא בגמרא הבאה (שבת סד, ב): "והדוה בנידתה" (ויקרא טו, לג) – זקנים הראשונים אמרו, שלא תכחל ולא תפקוס ולא תתקשט בבגדי צבעונין, עד שבא ר"ע ולימד: אם כן אתה מגנה אותה על בעלה, ונמצא בעלה מגרשה. אלא מה ת"ל 'והדוה בנידתה'? בנדתה תהא עד שתבוא במים." "לדעת זקנים ראשונים אסרו על האשה להתניפות בזמן נדתה. ר"ע שלל פירוש הזקנים בטענה שלא יתכן שהתורה תדרוש דבר שיביא לידי כך שהבעל יקוץ באשתו. ההלכה נפסקה כר"ע: מותר לנידה להתניפות, אבל סיגנון הפסיקה משקף הסתייגות מסויימת: בקושי התירו לה להתקשט. יסוד ההסתייגות באבות דרבי נתן: כל המקשטת עצמה בימי נידתה אין רוח חכמים נוחה הימנה: ופירש הגר"א, שהוראה זו נכונה גם לדעת ר' עקיבא.²⁵ קישוטה של האשה בזמן נידתה אינו יכול להיות אמצעי לקיום העולם, ולכן כנראה שהכוונה בקישוט בזמן נידתה, היא כאמור לעיל. מכל מקום, סיבה זו כנראה חלשה יותר בתוקפה, מפני שבכל זאת רוח חכמים אינה נוחה ממנה. ולסיכום – "אשה יפה אשרי בעלה, מספר ימיו כפולים" (בבלי, יבמות סג, ב), ומפרש רש"י: "שמח בחלקו ודומה לו כאילו ימיו כפולים". האשה מתקשט כדי לשמח את בעלה, ולהשרות אווירה נעימה וחיננית בבית. בפירושו לגמרא במסכת תענית, אומר הרב אלינסון: "תן עיניך במשפחה" – מידת הצניעות לאשה לא להתפאר ביופיה. זאת ועוד, מה שנראה לעין אינו זקוק להבלטה.²⁶ מכאן נוכל ללמוד, שאשה למרות יופיה, אינה צריכה להתפאר בו ולנפנף בו. מקומו בצניעה, בפני בעלה.

בעיון הנ"ל במקורותינו למדנו שהבת צריכה להתקשט לפני נישואיה, כאשר היא מחפשת בן זוג, וגם אז הקישוט צריך להיות בכוונה לשם שמים, ולא כמטרה בפני עצמה. על האשה הנשואה חובה להתנאות בפני בעלה, כדי לשמור על חינניותה בעיניו, ובכך לתרום לישומו של עולם. עיקר שימת הדגש על הופעתה החיצונית צריכה להיות בתוך ביתה, ולא ברחוב. גם אשה נידה מתקשטת, אולם ביתר צניעות, וזאת כדי לגדור את בעלה מהסתכלות באחרות.

ו. "ועינו לאה רכות" (בראשות כט, יז)

מה עושה אשה אשר לא זכתה ביופי חיצוני ע"פ אמות המידה החברתיות? אומנם כבר נאמר, שהיופי היהודי אינו נמדד ע"פ חוקי האסתטיקה, אולם אנו חיים בתוך החברה, בתוך עמנו אנחנו יושבים, ובהורה או אשה שנחשבת "לא יפה", מרגישה

²⁵ שם, עמ' 124.

²⁶ שם, עמ' 133.

לעיתים חריגה, יוצאת דופן, ואפילו מתעצבת בשל כך. אנסה לברר מה דעתם של חכמים.

ומעשה באחד שנדר הניח מבט אחותו, והכניסוה לבית ר' ישמעאל, וייפיה. אמר לו ר' ישמעאל: בני, מזו נדרת? אמר לו לאו. והתירה ר' ישמעאל. באותה שעה בכה ר' ישמעאל ואמר: בנות ישראל נאות הן, אלא שהעניות מנולתן. וכשמת ר' ישמעאל היו בנות ישראל נושאות קינה ואומרות: בנות ישראל על ר' ישמעאל בכנה (בבלי, נדרים 10א).

כנראה שר' ישמעאל היה נוהג לקשט את בנות ישראל. ומכאן אנו לומדים, שלכל אחת יש יופי, אלא שצריך לדעת כיצד להבליטו. "בנות ישראל נאות הן", אלא שזקוקות לקישוט מתאים כדי שיבחינו בניין. ועל כך אומר הרב אלינסון: "כל אשה יכולה להיות יפה, אם רק מקשטים אותה כראוי".²⁷

תנו רבנן: כיצד מרקדין לפני הכלה? ב"ש אומרים כלה כמות שהיא, וב"ה אומרים כלה נאה וחסודה (בבלי, כתובות 10א).

מפרשים התוספות: "כלה נאה וחסודה" — חוט של חסד משוך עליה ומראיתה נאה בעיני הבריות. גם אם מראה החיצוני אינו כמקובל, בכל זאת אותו אור פנימי, אותו חן פנימי, הופך אותה נאה בעיני הבריות. "ר' יהושע בן קרחה אומר: אסתר ירקרקת היתה וחוט של חסד היה משוך עליה" (בבלי, מגילה יג). ולכן: "ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה" (אסתר ב, טו). "אמר ר' יוחנן: חן אשה על בעלה" (בבלי, סוטה מזא). ורש"י: "חן האשה תמיד על בעלה, ואפילו היא מכוערת, נושאת חן בעיניו". אפילו אם אשה מכוערת בעיני הבריות, ויופיה אינו מתאים לחוקי האסתטיקה של דורה, מכל מקום, בעיני בעלה תמיד תישא חן, שהוא אהבה ורואה את פנימיותה כאשר מביט בה. וכאשר הוא מכיר בפנים היפה שלה, גם החוץ שהוא לכאורה מכוער, נראה בעיניו יפה וחינני. האהבה האמיתית היא זו המבוססת על ערכים רוחניים ועל קשר פנימי, כאמור. "יופי הוא רק אמצעי להתקרבות רוחנית בין איש לאשתו. אם הוא נהפך למטרה, אם יופיה של האשה בלבד הוא הגורם המקשר ביניהם, הרי זהו קשר של שקר והבל, כי יופיו של האדם אינו מתמיד. סופו של האדם מזדקן ומתבלה, ועל כן כל אהבה התלויה ביופי — בטל יופי בטילה האהבה. וכדברי חז"ל: 'כל אהבה שהיא תלויה בדבר — בטל דבר בטילה אהבה, ושאינה תלויה בדבר — אינה בטילה לעולם' (אבות ה, טז)".²⁸

ובזאת אולי יכולות אותן בנות להתנחם: אם בעלן בחר בהן, סימן שזו אהבה שאינה תלויה בדבר חיצוני, אלא אהבה פנימית, אשר גורמת במשך הזמן לכך שגם חיצוניותה תישא חן בעיניו. אהבה שאינה בטלה לעולם.

"שקר החן והבל היופי, אשה יראת ה' היא תתהלל"

27. שם.

28. דינה הכחן, עמ' 47.